

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Погорецького Миколи Анатолійовича на дисертацію Гловюк Ірини Василівни на тему: «Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження. Після прийняття КПК України 2012 року в нього була внесена така кількість змін та доповнень, яка вже може зрівнятися навіть з КПК Франції 1808 року. Проте за оцінками експертів КПК України 2012 року потребує подальших системних змін та доповнень для удосконалення змагальної моделі вітчизняного кримінального процесу, яка задекларована вітчизняною правовою доктриною.

Удосконалення змагальної моделі вітчизняного кримінального процесу з її розшуковими елементами, виходячи із зарубіжного та вітчизняного досвіду, може бути продуктивно здійснене, на мій погляд, лише на основі сучасної теорії кримінальний процесуальних функцій. Проте мушу констатувати, що нажаль, до цього часу ніхто із вітчизняних процесуалістів в сучасних умовах функціонування нової змагальної моделі кримінального процесу не наважився на розробку теорії кримінальних процесуальних функцій на рівні докторської дисертації, що є однією з основних причин недосконалості кримінального процесуального законодавства, його постійних численних змін та доповнень, що негативно позначаються на правозастосовній діяльності органів кримінальної юстиції.

Хоча варто зазначити, що окремі проблеми кримінальних процесуальних функцій вже виходячи з КПК 2012 році, зважаючи на їх значення для кримінально-процесуальної теорії та практики, були предметом дослідження вітчизняних правників М. В. Азарова, К. К. Арушанян, А. А. Ахундова, Р. Г. Ботвінов, Ю. М. Грошевий, Є. В. Григорчук, В. О. Гринюк, Є. Є. Демидова, В. В. Долежан, І. В. Єна, О. В. Єні, А. О. Іванов, Т. Г. Ільєва, О. В.

Капліна, П. М. Каркач, Л. В. Карабут, Я. О. Ковальова, А. Ю. Козленко, І. М. Козьяков, В. В. Колодчин, В. П. Корж, А. В. Лапкін, О. О. Левендаренко, Л. А. Легеза, О. І. Литвинчук, Л. М. Лобойко, Т. О. Лоскутов, В. В. Луцик, А. О. Ляш, Н. В. Малярчук, Н. В. Марчук, С. М. Меркулов, М. Г. Моторигіна, Г. В. Остафійчук, С. І. Перепелиця, Д. О. Пилипенко, Д. П. Письменний, В. П. Півненко, Ю.Є. Полянський, В.Г. Пожар, В.О. Попелюшко, О.В. Попович, В.В. Рожнова, М.В. Руденко, Д.О. Савицький, Н.П. Сиза, В.М. Тertiшник, О.М. Толочко, Г.Є. Тюрін, Л.Д. Удалова, Р.М. Шехавцов, А.О. Шульга, В.М. Юрчишин, О.Г. Яновська та ін.

Зважаючи на значення для кримінально-процесуальної теорії та практики, проблеми кримінальних процесуальних функцій були в центрі уваги науковців й до прийняття КПК 2012 року. Вагомими роботами за останніх 15 років по даній тематиці, на мій погляд, є: «Цели, функции и принципы российского уголовного судопроизводства (уголовно-процессуальная форма)» І. Б. Михайлівської (2003 рік), «Метод российского уголовного-процессуального права: от инквизиции к состязательности» С. Д. Шестакової (2003 рік), докторські дисертації «Функція захисту в кримінальному судочинстві України» В. О. Попелюшко (2009 рік); «Основы теории функционализма в уголовном судопроизводстве» Д. М. Берової (2011 рік).

Слід звернути особливу увагу й на те, що ще у 1881 році доцент Новоросійського університету, що знаходився в Одесі, Володимир Михайлович Палаузов у вступній лекції з кримінального процесу слушно зауважував: «Все внимание законодательства и науки должно быть направлено на организацию условий, при которых в суде всего вернее и легче может образоваться убеждение по делу, представляющее наиболее шансов справедливости, согласия с действительностью. Это достигается приложением к уголовному судопроизводству известного закона разделения труда между факторами процесса, проведение между функциями разных субъектов процесса строгой демаркационной линии, внутри которой законодатель представляет субъекту диктовать сообразно своей специальной задачи и применительно к конкретным условиям случая» (Онтологія української

юридичної думки, Т.7, Київ, 2004 р. – с. 244-245). Тому символічно, що саме в Одесі сьогодні з'явилася ґрунтовна наукова робота докторського рівня І. В. Глов'юк, яка присвячена проблемам функцій кримінального процесу, які були поставлені 135 років тому В. М. Палаузовим і які успішно розробляються І. В. Глов'юк вже на основі нового кримінального процесуального законодавства 2012 року.

Слід наголосити, що це перша комплексна робота у даній царині в Україні після прийняття КПК 2012 року. І. В. Глов'юк вибудувала авторську концепцію функціональної структури кримінального процесу за КПК (2012 року), яка викликала жваві дискусії у широкому колі наших правників і не лише процесуалістів. Зрозуміло, що ця робота не однозначно сприймається фахівцями, оскільки являє собою абсолютно новий підхід до розуміння кримінально-процесуальних функцій, абсолютно нову оригінальну науковою концепцією, яка має міждисциплінарне значення.

Тому беззаперечно ця фундаментальна наукова праця відіграє важливу роль у побудові ефективного змагального кримінального процесу України, сприятиме можливості чітко визначити повноваження сторін та суду у кримінальному провадженні й кожного суб'єкта кримінального провадження зокрема, що у цілому сприятиме вирішенню його завдань.

Про її актуальність свідчить також і зв'язок дисертаційної роботи з загальнонаціональними програмами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Удосконалення сучасного кримінально-процесуального законодавства та забезпечення його ефективності в умовах правової реформи» на 2011–2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також у межах прикладного дослідження «Комплексне дослідження доказової діяльності суду (судді) у кримінальному процесі України» (державний

реєстраційний номер 0112U000689) (2012-2013 рр.).

З цих міркувань є підстави для твердження, що обрана дисертанткою тема для дослідження докторського рівня має комплексний і пріоритетний характер, важливе теоретичне та прикладне значення, а отже, й безперечно високий рівень актуальності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими. При їх обґрунтуванні використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, законодавство та інші нормативні акти (перелік їх складає 1235 найменувань), достатньо репрезентативним є емпіричний матеріал (рішення ЄСПЛ; рішення Конституційного Суду України; узагальнення судової практики ВССУ та інших судів; матеріали кримінальних проваджень; судові рішення, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; дані судової статистики, опубліковані на веб-сайті ВССУ; результати анкетування суддів, слідчих суддів, слідчих, керівників органів досудового розслідування, співробітників органів прокуратури, викладачів кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності вищих навчальних закладів (2015 р.) – усього 370 осіб).

При цьому слід зазначити, що наукові джерела використані переважно критично - з глибоким аналізом, полемікою та аргументацією власного підходу до тих чи інших положень, висновків чи пропозицій їх авторів. Емпіричний матеріал ліг в основу обґрунтування низки важливих положень що кримінальних процесуальних функцій (див. напр.: с. 71, 89, 103, 110, 120, 126, 127, 130, 134, 319, 323 та ін.) або послужив ілюстрацією певного стану і його критичного розгляду (див. напр.: с. 274, 321, 308, і наст.). Вміле використання широкого спектру методів наукового пошуку також позитивно вплинули на обґрунтованість сформульованих дисертанткою наукових положень і висновків.

В процесі дослідження використовувалися як загальнонаукові (діалектичний), так і спеціальні методи наукового пошуку, що є характерними

для досліджень у галузі права у тому числі: історико-правовий, порівняльний, соціальний, системно-структурний та ін. Використання зазначених методів позитивно вплинуло на обґрунтованість і достовірність результатів дослідження.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, що виносяться на захист. Комплексне опрацювання, системний аналіз норм чинного кримінального процесуального законодавства, з'ясування генезису і розвитку поглядів на певні положення теорії кримінальних процесуальних функцій, сприйняття їх законодавцем, вивчення наукового надбання у галузях загальної теорії права, конституційного, кримінального (матеріального), кримінального процесуального права, і не лише вітчизняного, але й зарубіжного, та практики його застосування, у тому числі і ЄСПЛ — все це дало можливість дисертантці сформулювати наукові положення, що відзначаються достовірністю, а також аргументувати низку важливих положень, що характеризуються науковою новизною. Вони збагачують теорію кримінальних процесуальних функцій, впливають на формування змагальної моделі кримінального процесуального права в цілому, підвищують ефективність застосування його норм й цим самим сприяють вирішенню завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України).

До найбільш вагомих наукових положень дисертантки, що характеризуються новизною або її елементами, слід віднести такі:

вперше:

з позицій системного підходу сформульовано визначення кримінально-процесуальної функції як єдності елементів: напрям кримінально-процесуальної діяльності, зміст цієї діяльності, її форма, призначення та роль носія кримінально-процесуальної функції;

комплексно охарактеризовано кожен кримінально-процесуальну функцію за такими ознаками: поняття та сутність; завдання; суб'єкти реалізації та їх повноваження /статус; часові межі існування; проблеми реалізації за КПК;

сформульовано вимоги до системи кримінально-процесуальних функцій на основі філософських положень щодо системи: цілісність, структурованість, взаємодія елементів системи, самостійний зміст елементів, повнота та несуперечливість системи кримінально-процесуальних функцій, наявність кореляційних залежностей між елементами системи;

виділено рівні кримінально-процесуальних функцій: основоположний (первинний), вторинний, обслуговуючий та паралельний (приєднаний), на основі чого побудовано систему кримінально-процесуальних функцій та здійснено їх класифікацію за зазначеними рівнями;

здійснено класифікацію кримінально-процесуальних функцій за їх об'єктом. Виокремлено функції, спрямовані на: всебічне, повне та неупереджене встановлення обставин кримінального провадження; забезпечення застосування до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, заходів кримінально-правового характеру; заперечення законності та обґрунтованості кримінального переслідування; забезпечення належного здійснення судового провадження; вирішення питання про цивільно-правові наслідки кримінального правопорушення та незаконного кримінального переслідування; сприяння руху кримінального провадження; забезпечення взаємодії з компетентними органами іноземних держав та міжнародними судовими установами з питань кримінального провадження;

виділено рівні класифікації форм кримінального переслідування: 1) за характером кримінального переслідування, що обумовлюється заходами кримінально-правового характеру за вчинене суспільно небезпечне діяння: загальна та спеціальні; 2) загальна форма: а) характер домінуючого інтересу; б) суб'єкти здійснення;

впроваджено у доктринальний обіг наукову категорію «пенітенціарне кримінальне переслідування» та сформульовано його ознаки: здійснюється в стадії виконання судових рішень; не пов'язане з доведеністю обґрунтованості обвинувачення; спрямованість на забезпечення належного виконання судового рішення щодо застосування до особи покарання або інших заходів

кримінально-правового характеру, а також умов угоди (в кримінальному провадженні на підставі угод); суб'єктом, щодо якого воно здійснюється, є засуджений; формою реалізації є клопотання (подання) прокурора та його участь у розгляді клопотань (подань) про вирішення питань про направлення для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до трьох років; про направлення звільненого від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком; про застосування покарання за наявності кількох вироків, про заміну покарання відповідно до частини п'ятої статті 53, частини третьої статті 57 КК України;

доведено існування у системі кримінально-процесуальних функцій функції забезпечення слідчим суддею доказів через відповідність цього напрямку діяльності слідчого судді виділеним ознакам кримінально-процесуальних функцій;

визначено функціональну спрямованість діяльності оперативних підрозділів як похідної від характеру функціональної спрямованості діяльності слідчого;

запропоновано та обґрунтовано ідею про реалізацію слідчим суддею функції забезпечення законності та обґрунтованості обмеження прав і свобод учасників кримінального провадження та інших осіб, що полягає в єдності його дозвільних повноважень та повноважень із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу;

визначено правову природу провадження, що здійснюється щодо юридичної особи, як здійснення кримінального переслідування;

обґрунтовано функціональну спрямованість діяльності представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, як здійснення функції захисту;

удосконалено:

перелік ознак кримінально-процесуальних функцій, який запропоновано доповнити наступними ознаками: генеруючий характер (визначення характеру кримінально-процесуальної діяльності) – векторність функції; генеруючий

характер (визначення прав та обов'язків /компетенції суб'єкта (суб'єктів) реалізації функції) – зміст функції. Об'єднано у суб'єктний елемент функції – невіддільність від її носія – суб'єкта кримінального процесу, можливість здійснення суб'єктом декількох кримінально-процесуальних функцій, можливість здійснення однієї функції декількома суб'єктами, наділення суб'єкта процесуальною компетенцією або процесуальним статусом для реалізації функції; у форму реалізації функції – правовий характер; наявність процесуальних засобів її реалізації;

класифікацію кримінально-процесуальних функцій, яку здійснено за такими критеріями, як: рівні системи кримінально-процесуальних функцій; їх об'єкт; складність структури; моносуб'єктність або полісуб'єктність реалізації;

визначення поняття кримінального переслідування у контексті формулювання твердження про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення або вчинення нею іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, а також спрямування на забезпечення державного осуду діяння (у формі констатації винуватості особи /вчинення нею іншого діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, кримінальної відповідальності та /або застосування до неї інших заходів кримінально-правового характеру) та належної реалізації наслідків такого осуду;

обґрунтування початкового та підсумкового моменту реалізації функції кримінального переслідування, а саме формалізованого та неформалізованого (фактичного) (при проведенні освідування; особистого обшуку; обшуку в житлі та іншому володінні особи; огляду в житлі та іншому володінні особи; допиту особи в якості свідка у випадку, якщо є підстави вважати, що особа вчинила кримінальне правопорушення, однак недостатньо доказів для повідомлення про підозру) початку кримінального переслідування та закінчення кримінального переслідування, яке може мати місце в досудовому провадженні, судових провадженнях у суді першої інстанції та з перегляду судових рішень, а також у стадії виконання судових рішень;

обґрунтування реалізації прокурором у судовому провадженні з перевірки судових рішень функції кримінального переслідування та законоохоронної функції, в стадії виконання судових рішень – функції кримінального переслідування (у формі пенітенціарного кримінального переслідування) та законоохоронної функції;

класифікацію суб'єктів кримінального переслідування за такими критеріями: форми кримінального переслідування (загальна та спеціальна); характер домінуючого інтересу; характер процесуальних засобів; ступінь участі у здійсненні кримінального переслідування; характер прав (повноважень);

дістало подальшого розвитку:

визначення правової природи приватного обвинувачення за КПК України 2012 р., яке натеper практично не містить класичних ознак приватного обвинувачення;

аргументація щодо закріплення без формальної номінації функції розслідування у КПК 2012 р., враховуючи положення частини другої ст. 9, частини п'ятої ст. 223, частини другої ст. 290 КПК;

теоретичні уявлення щодо формалізованого (повідомлення про підозру, затримання, винесення постанови про зміну порядку досудового розслідування: у відповідності до частини другої ст. 503 КПК; встановлення особи, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, та констатація її віку (пов'язана з прийняттям процесуального рішення, яким персоніфікується кримінально-процесуальна діяльність органів досудового розслідування)) та неформалізованого початку кримінального переслідування;

ознаки підозри та обвинувачення як форм та етапів кримінального переслідування, до яких додано: щодо підозри – може виникати до та після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, є обов'язковою формою та етапом кримінального переслідування на стадії

досудового розслідування, ґрунтується на твердженні про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, викладеному у повідомленні про підозру, однак як процесуальна діяльність може здійснюватися до формалізації підозри, обґрунтування твердження про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення здійснюється стороною, яка його висунула, вона приймає рішення про обґрунтованість цього твердження та його подальшу долю, підсумком підозри є або висунення обвинувачення, або закриття кримінального провадження (спростування підозри); щодо обвинувачення – висувається наприкінці досудового розслідування, реалізується лише у підготовчому судовому провадженні, судовому розгляді та апеляційному провадженні, є не обов'язковою формою та етапом кримінального переслідування;

теоретичне обґрунтування необхідності внесення змін та доповнень до КПК щодо: затримання особи; повідомлення про підозру; підстав та порядку проведення слідчих (розшукових) дій; підстав та порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій; тимчасового вилучення майна; закриття кримінального провадження; складання клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності; доказування в судовому розгляді; участі прокурора в кримінальному провадженні на підставі угод – у контексті реалізації функцій розслідування та кримінального переслідування; необхідності внесення змін та доповнень до КПК щодо: отримання витребуваних речей і документів; фіксації тимчасового доступу до речей і документів; реагування на ненадання речей і документів у межах тимчасового доступу; участі сторони захисту в доказуванні; забезпечення участі при проведенні процесуальних дій у досудовому розслідуванні та судовому розгляді; ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в порядку ст. 221 КПК; здійснення захисту у спеціальному кримінальному провадженні – в контексті реалізації функції захисту; необхідності внесення змін та доповнень до КПК щодо: здійснення правосуддя у спеціальному судовому провадженні; здійснення правосуддя за участі присяжних; закриття кримінального провадження судом; застосування заходів забезпечення кримінального

провадження у судовому провадженні – в контексті реалізації функції правосуддя.

Чимало положень дисертації щодо кримінальних процесуальних функцій характеризуються елементами оригінальності та в цілому є вагомим внеском до науки кримінального процесуального права взагалі і кримінальних процесуальних функцій зокрема.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Науково обґрунтованою є архітектоніка дисертаційної роботи, яка дозволила авторці в основному повно та всебічно розкрити предмет дослідження. Дисертантка виконала вимоги, що ставляться МОН України до цього виду наукових робіт стосовно обґрунтування актуальності теми дослідження та його методів у вступі. Нею сформульовані основні наукові положення, які характеризуються науковою новизною або її елементами і які виносяться на захист, висловлене бачення дисертантки щодо впровадження результатів дослідження та дана характеристика їх апробації.

При цьому, слід звернути увагу на те, що авторкою, на погляд офіційного опонента, порушено співвідношення об'єкта та предмета дослідження (с. 11). На мій погляд, об'єкт даного дослідження необґрунтовано звужений до правовідносин, що виникають у процесі здійснення кримінально-процесуальної діяльності.

Наступні розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження (с. 8) і в них відповідно до плану дослідження розкривається його об'єкт та предмет.

У розділі першому – Теоретико-методологічні основи вчення про кримінально-процесуальні функції з урахуванням доктринальних напрацювань обґрунтовано, що методологічними основами вчення про кримінально-процесуальні функції є: розмежування за змістом категорії «кримінально-процесуальна функція» та інших суміжних категорій; застосування системного підходу до визначення кримінально-процесуальних функцій; розуміння принципу змагальності як підґрунтя виділення лише основних кримінально-процесуальних функцій; розгляд системи кримінально-процесуальних функцій у сучасному кримінальному процесі в межах усіх його

стадій та проваджень; використання широкого підходу до кола суб'єктів їх здійснення; виділення двох значень поняття «кримінально-процесуальна функція»: як окремих напрямків кримінально-процесуальної діяльності та як функції органу або особи, що бере участь у процесі – не має ключового значення для визначення поняття та сутності кримінально-процесуальної функції, оскільки в обох випадках дослідженню піддаються одні й ті самі функції, тільки у першому випадку – в аспекті їх змістовної характеристики, у другому – в аспекті їх реалізації (с. 23-32).

На основі системного підходу дисертанткою визначено поняття «кримінально- процесуальна функція» та виділено такі її ознаки, як: діяльнісний характер; цілеспрямований характер та наявність завдань; генеруючий характер (ви- значення характеру кримінально-процесуальної діяльності) – векторність функції; генеруючий характер (визначення прав та обов'язків / компетенції суб'єкта (суб'єктів) реалізації функції) – зміст функції; невіддільність від її носія – суб'єкта кримінального процесу; можливість здійснення суб'єктом де- кількох кримінально-процесуальних функцій; можливість здійснення однієї функції декількома суб'єктами; наділення суб'єкта процесуальною компетенцією або процесуальним статусом для реалізації функції – суб'єктний елемент функції; правовий характер; наявність процесуальних засобів її реалізації – форма реалізації функції. Кримінально-процесуальна функція співвідноситься з категорією «мета» та «завдання» у кримінальному провадженні на декількох рівнях: по-перше, як засіб реалізації завдань (а через завдання – і мети та призначення) кримінального провадження; по-друге, функція як напрямок діяльності, що є цілеспрямованим (на реалізацію завдань кримінального провадження в цілому), характеризується наявністю власних завдань, на досягнення яких спрямована діяльність суб'єктів відповідної функції, що дозволяє відмежувати кримінально-процесуальну функцію одна від одної; по-третє, суб'єкти реалізації кримінально-процесуальної функції виконують власні завдання, що визначаються їх функцією або функціями, у межах окремих стадій кримінального провадження та у ході кримінального провадження загалом; у цьому аспекті завдання характеризують спрямованість діяльності конкретного

суб'єкта, який може реалізовувати (суміщати) різні функції, і, відповідно, перед ним можуть бути поставлені різні завдання.

Для співвідношення категорій «кримінально-процесуальна функція» та «кримінально-процесуальний статус/кримінально-процесуальна компетенція» характерний прямий зв'язок – «функція – статус/компетенція», і саме кримінально-процесуальна функція в даному співвідношенні має генеруючий характер; по-друге, статус/компетенція відображають зміст кримінально-процесуальної функції в аспекті спрямованості напрямку діяльності, однак не є її елементом, оскільки суб'єкт наділяється процесуальною компетенцією або процесуальним статусом саме для реалізації функції (с. 33-51).

Дисертанткою на основі визначення категорії «система» у філософії зазначено, що система кримінально-процесуальних функцій повинна відповідати таким вимогам: цілісність системи, що проявляється у наявності системних властивостей, які не можуть бути зведені до властивостей кримінально-процесуальних функцій; структурованість системи, тобто її упорядкований поділ на елементи різних рівнів; взаємодія елементів системи; самостійний зміст елементів системи; повнота системи кримінально-процесуальних функцій; несуперечливість системи; наявність кореляційних залежностей між елементами системи.

У дисертації систему кримінально-процесуальних функцій логічно побудовано за наступними рівнями: основоположний (первинний) рівень кримінально-процесуальних функцій (кримінальне переслідування, захист та правосуддя); вторинний рівень (розслідування, прокурорський нагляд, відомче процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, коригуюча функція, судовий контроль, забезпечення слідчим суддею доказів, забезпечення законності та обґрунтованості обмеження прав та свобод учасників кримінального провадження та інших осіб, міжнародне співробітництво, законоохоронна функція); обслуговуючий рівень (допоміжна функція); паралельний (приєднаний) рівень (забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, заперечення проти цивільного позову, реабілітаційна функція) (с. 33-51).

Дисертанткою здійснено науково-обґрунтовану класифікацію

кримінально-процесуальних функцій за: рівнями системи кримінально-процесуальних функцій (основні та похідні функції); об'єктом (функції, спрямовані на: всебічне, повне та неупереджене встановлення обставин кримінального провадження; забезпечення застосування до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, заходів кримінально-правового характеру; заперечення законності та обґрунтованості кримінального переслідування; забезпечення належного здійснення судового провадження; вирішення питання про цивільно-правові наслідки кримінального правопорушення та незаконного кримінального переслідування; сприяння руху кримінального провадження; забезпечення взаємодії з компетентними органами іноземних держав та міжнародними судовими установами з питань кримінального провадження); складністю структури (прості та складні); суб'єктом реалізації; моносуб'єктністю або полісуб'єктністю реалізації; сферою реалізації (реалізуються в більшості стадій кримінального провадження або в одній стадії) (с. 68 – 78).

В розділі другому — «Функціональна спрямованість кримінально-процесуальної діяльності окремих суб'єктів кримінального провадження» сформульовано авторський підхід до визначення функцій прокурора в досудовому провадженні, судовому провадженні, провадженні з перевірки судових рішень, провадженні з виконання судових рішень.

Обґрунтовано зазначається, що визначення поняття «державне обвинувачення» у п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК є неточним, оскільки процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, є підтриманням державного обвинувачення у суді. Для нормативізації охоплення всіх повноважень прокурора у суді в частині його обвинувальної діяльності в Конституції України функцію прокуратури запропоновано закріпити як здійснення кримінального переслідування в кримінальному провадженні, а п. 1 частини другої ст. 36 КПК сформулювати в контексті здійснення прокурором кримінального переслідування у суді. Це дозволить відзначити специфіку реалізації

прокурором кримінального переслідування у судовому провадженні в різних формах (с. 82-102).

Дисертанткою проаналізовано доктринальні пропозиції щодо наділення слідчого однією та декількома кримінально-процесуальними функціями. Доведено, що слідчий за КПК 2012 р. є суб'єктом: здійснення функції кримінального переслідування у формі підозри; здійснення щодо особи кримінального провадження із застосування примусових заходів медичного характеру; здійснення щодо неповнолітнього провадження із застосування примусових заходів виховного характеру. Загалом, функціональну спрямованість його діяльності слід диференціювати залежно від етапу досудового розслідування (розслідування та кримінальне переслідування) (с. 102-107). Проаналізовано наукові підходи щодо кримінально-процесуальних функцій цього учасника. Справедливо звернено увагу на некоректність віднесення керівника органу досудового розслідування у п. 19 ст. 3 КПК до сторони обвинувачення, оскільки він не формулює і не висуває обвинувальну тезу, не складає і не погоджує повідомлення про підозру, не затверджує обвинувальний акт; його діяльність пов'язана з реалізацією кримінального переслідування у формі підозри, оскільки він здійснює відомче процесуальне керівництво діяльністю слідчих із кримінального переслідування в тому числі, однак безпосередньо кримінальне переслідування керівник органу досудового розслідування не здійснює; винятком є випадки особистого здійснення досудового розслідування. Доведено, що керівник органу досудового розслідування реалізує функцію відомчого процесуального керівництва досудовим розслідуванням (с. 107-110).

Дисертантка обґрунтовано звертає увагу на проблемність регламентації їх належності до сторони кримінального провадження з урахуванням положень п. 19 ст. 3 та ст. 41 КПК. Указано на забезпечувальний характер діяльності оперативних підрозділів щодо діяльності слідчого, що детермінує і визначення функціональної спрямованості їх діяльності. Відповідно, до повідомлення про підозру оперативні підрозділи здійснюють функцію розслідування у формі сприяння слідчому шляхом виконання доручень про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а

також сприяння слідчому при проведенні слідчих (розшукових) дій, а після повідомлення про підозру – функцію кримінального переслідування (с. 110-113).

У дисертації проаналізовано доктринальні підходи до визначення функцій зазначених суб'єктів. Доведено, що до кримінально-процесуальних функцій суду за КПК України 2012 р. відносяться не тільки такі, що традиційно виділяються у доктрині (функція правосуддя та функція судового контролю), а й коригуюча, реабілітаційна функції, функція міжнародного співробітництва.

Слідчий суддя в досудовому кримінальному провадженні реалізує функції забезпечення доказів, забезпечення законності та обґрунтованості обмеження прав та свобод учасників кримінального провадження та інших осіб, судового контролю та міжнародного співробітництва. Судовий контроль як функція слідчого судді проявляється у реалізації ним таких повноважень, як: розгляд скарг на дії, бездіяльність, рішення слідчого, прокурора та перевірка підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (частина третя ст. 233 КПК); перевірка підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках (ч. 2, 3 ст. 250 КПК). Наявність у слідчого судді повноважень допитувати свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК), залучати експерта за клопотанням сторони захисту (ст. 243 КПК), вирішувати питання про використання інформації про ознаки кримінального правопорушення, отриманої в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, в іншому кримінальному провадженні (ст. 257 КПК) свідчить про реалізацію функції забезпечення слідчим суддею доказів (с. 113-118).

У цьому розділі роботи розкривається також функціональна спрямованість кримінально-процесуальної діяльності потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача (с. 11118-123) свідка та його адвоката (123-131).

У розділі третьому – «Кримінально-процесуальні функції основоположного (первинного) рівня та їх реалізація у кримінальному

провадженні України», який присвячено дослідженню функцій кримінального переслідування, захисту, правосуддя та проблемам їх реалізації у досудовому та судовому провадженні, визначено поняття, сутність, форми, суб'єктів функції кримінального переслідування та проблеми її реалізації у кримінальному провадженні (с. 134-270).

На основі практики Європейського суду з прав людини та доктринальних напрацювань викладено авторський підхід до моменту початку та закінчення кримінального переслідування. Початок кримінального переслідування в Україні може бути: а) формалізованим; б) неформалізованим (фактичним).

Обґрунтованим є авторський підхід до класифікації форм кримінального переслідування на декількох рівнях: 1) за характером кримінального переслідування, що обумовлюється заходами кримінально-правового характеру за вчинене суспільно-небезпечне діяння: злочин – загальна форма, суспільно-небезпечні діяння, вчинені особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності, та неосудними особами – спеціальні форми, які, у свою чергу, поділяються на кримінальне переслідування із застосування примусових заходів медичного характеру та кримінальне переслідування із застосування примусових заходів виховного характеру. Спеціальність цих форм характеризується, по-перше, спеціальним предметом доказування; особливими правилами про- ведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень (і в частині підстав, і в частині порядку); по-друге, підсумковими процесуальними рішеннями; 2) загальна форма поділяється на форми за: а) характером домінуючого інтересу (публічно-приватне, субсидіарне, поєднане, публічне, а публічне – на державне обвинувачення, співобвинувачення); б) за суб'єктами здійснення, за суб'єктами, щодо яких здійснюється, та характером процесуальних засобів – підозра, обвинувачення, кримінальне переслідування у судово-контрольних стадіях та пенітенціарне кримінальне переслідування.

Дисертанткою доведено, що підозра та обвинувачення є формами та етапами кримінального переслідування, сформульовано їх ознаки.

В дисертації обґрунтовано підтримано наукову позицію В.Т. Нора про те, що суд зобов'язаний забезпечити всебічне, повне і неупереджене з'ясування всіх обставин кримінального провадження.

Сформульовано пропозиції про внесення змін та доповнень до статей 315, 390 КПК, доповнення КПК главою 28¹ «Закриття кримінального провадження судом першої інстанції».

У розділі четвертому — «Похідні кримінально-процесуальні функції та їх реалізація в кримінальному провадженні України», який присвячено дослідженню кримінально-процесуальних функцій вторинного, паралельного (приєднаного) та обслуговуючого рівнів та їх реалізації в кримінальному провадженні України.

До кримінально-процесуальних функцій вторинного рівня дисертантка відносить розслідування, прокурорський нагляд, відомче процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, коригуюча функція суду, забезпечення законності та обґрунтованості обмеження прав та свобод учасників кримінального провадження та інших осіб, судовий контроль, забезпечення слідчим суддею доказів, законоохоронна функція прокурора, міжнародного співробітництва, кожна з яких охарактеризована в аспектах: поняття та сутність; завдання; суб'єкти реалізації та їх повноваження; часові межі існування, а також проблеми їх реалізації (271-340).

На підставі проведеного дослідження дисертанткою сформульовані слушні пропозиції про внесення змін та доповнень до ст.ст. 13, 36, 39, 71, 110, 152, 160, 163, 196, 225, 233, 234, 237, 240, 241, 245, 308, 309, 407, 474 КПК України.

До Кримінально-процесуальних функцій паралельного (приєднаного) рівня дисертантка відносить такі кримінально-процесуальні функції, як забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, заперечення проти цивільного позову, реабілітаційна. Визначає їх поняття, сутність, завдання, суб'єктів реалізації та їх повноваження, часові межі існування, проблеми реалізації за КПК (с. 341-357). Слушними є пропозиції авторки щодо внесення змін та доповнень до КПК, а саме: уточнити визначення цивільного позивача, момент виникнення його прав та обов'язків (ст. 61 КПК), поняття потерпілого шляхом зазначення у частині першій ст. 55 КПК «кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням»; внести зміни та доповнення до ст. ст. 170,

171 КПК щодо арешту майна, уточнити момент виникнення прав та обов'язків цивільного відповідача (ст. 62 КПК).

Обґрунтованими є характеристика допоміжної кримінально-процесуальної функції та визначення її поняття, завдання та часові межі існування. Слушною є думка авторки, що суб'єктами допоміжної кримінально-процесуальної функції є заявник, свідок, адвокат свідка, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник, поручитель, батьки, опікуни, піклувальники, адміністрація дитячої установи, яким передано під нагляд неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, закордонні органи зовнішніх зносин України. У дисертації наведено недоліки нормативної регламентації прав та обов'язків цих учасників кримінального провадження, сформульовані пропозиції про внесення змін та доповнень до ст.ст. 66, 68, 69, 101 КПК щодо їх вирішення (в контексті прав та обов'язків свідка, експерта, перекладача), які заслуговують на підтримку.

Оцінюючи зміст дисертації та автореферату, слід зазначити, що основні положення, висновки і пропозиції (рекомендації), сформульовані у дисертації, ідентично викладені в авторефераті. Вони переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і також відображають актуальність обраної теми дослідження, належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, та є вагомим внеском дисертантки у розвиток кримінально-процесуальної науки, а також цінним порадином для правників у сфері кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, теорії держави і права та інших наук.

Основні теоретичні положення, висновки, пропозиції і рекомендації, сформульовані у дисертації, знайшли своє відображення у монографії, на яку є опубліковані позитивні рецензії фахівців, 32 статтях у наукових фахових виданнях України, 3 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, 4 статтях у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 39 тезах доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, семінарах та засіданнях круглих столів.

Таким чином, аналіз дисертації дає підставу констатувати, що вона є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням актуальної для науки кримінального процесуального права проблеми теоретико-методологічних засад кримінально-процесуальних функцій.

Сформульовані дисертанткою наукові положення, висновки і пропозиції спрямовані на удосконалення кримінально-процесуальних функцій, практики їх реалізації у якісно нових умовах життя нашої держави та трансформації кримінального судочинства у його змагальну модель.

Теоретична та практична значимість одержаних результатів підтверджується відповідними актами впровадження і полягає у тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть використовуватись у різних сферах кримінальної процесуальної діяльності, а саме: науково-дослідній роботі – для розвитку вчення про кримінально-процесуальні функції у доктрині кримінального процесу (Акт впровадження у навчальний та науково-дослідний процес юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 15.04.2015 р.; Акт впровадження в навчальну та наукову діяльність Національної академії прокуратури України від 10 березня 2015 р.; Акт впровадження у навчальний процес та науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ від 8.06.2015 р.); правотворчій діяльності – для вдосконалення організації та правової регламентації кримінально-процесуальної діяльності, удосконалення чинного Кримінального процесуального кодексу України; правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності у застосуванні положень кримінального процесуального законодавства (Акт впровадження Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 вересня 2015 р.; Акт впровадження у практичну діяльність Ради адвокатів м. Києва від 14.04.2015 р.; Акт впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ Головного слідчого управління МВС України від 20.11.2015 р.); навчальному процесі – при викладанні нормативної дисципліни «Кримінальний процес» та спеціальних курсів «Судовий контроль у кримінальному судочинстві», «Прийняття кримінально-процесуальних рішень», «Судові рішення у кримінальному провадженні», «Теорія доказів у кримінальному провадженні»,

«Проблеми вдосконалення кримінально-процесуального законодавства», «Особливості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій», «Процесуальні проблеми забезпечення прав учасників кримінального провадження», «Заходи забезпечення кримінального провадження», а також підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій із зазначених дисциплін (Акт впровадження у навчальну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія» від 18.09.2015 р.; Акт впровадження у навчальний та науково-дослідний процес юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 15.04.2015 р.; Акт впровадження в навчальну та наукову діяльність Національної академії прокуратури України від 10 березня 2015 р.; Акт впровадження у навчальний процес Академії адвокатури України від 18 травня 2015 р.; Акт впровадження у навчальний процес та науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ від 8.06.2015 р.; Акт впровадження у навчальну діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 26.10.2015 р.).

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи роботу в цілому, водночас, не можна залишити поза увагою окремі дискусійні або не досить аргументовані положення, що потребують додаткового роз'яснення здобувачем чи ж розгорнутої дискусії.

1. На с. 249-251 автором звернено увагу на достатньо дискусійну проблему кримінально-процесуальної науки – проблему ролі суду у кримінально-процесуальному доказуванні. Автор, виходячи з того, що метою, якої має досягати кримінальне провадження, є забезпечення правильного застосування норм матеріального права, що, на її думку, із необхідністю тягне за собою певний рівень активності суду у доказуванні для встановлення обставин кримінального провадження, для винесення обґрунтованого судового рішення, підтримує достатньо поширену позицію, що суд є суб'єктом доказування у сучасному кримінальному процесі України. Разом з тим, авторське обґрунтування цієї точки зору є фрагментарним і ґрунтується на буквальному тлумаченні ч. 2 ст. 91 КПК України, у відповідності до якої доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Однак розуміння під початковим етапом доказування «збирання доказів» на практиці призводить до того, що деякі працівники оперативних підрозділів вважають, що отримані ними під час оперативно-розшукового документування певні об'єкти речового походження чи документи, а інколи й вербальна інформація (повідомлення конфідентів чи інших осіб) вже є доказом у кримінальному провадженні. Інколи подібної помилки припускаються й слідчі, прокурори, залучаючи такі матеріали оперативно-розшукової діяльності до кримінального провадження без будь-якої або без належної їх перевірки процесуальним шляхом, посиляючись на них, як на процесуальні докази при обґрунтуванні своїх процесуальних рішень. Тому є необхідність пошуку уніфікації процесу доказування, надання йому якомога більш загального вигляду, що ілюструє рух як окремо взятого доказу, так і всієї сукупності доказів, які фігурують у кримінальному провадженні. Такою універсальною структурою доказування міг би стати поділ його на два етапи, що становлять єдиний нерозривний процес: 1) отримання доказів; 2) використання доказів для встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, в обґрунтуванні доказами своєї правової позиції сторонами кримінального провадження. За такого, більш логічного розуміння доказування, до суб'єктів кримінально-процесуального доказування у змагальному кримінальному процесі відносяться лише сторони кримінального провадження, а суд таким суб'єктом бути не може. Відповідно, автору слід навести більш ґрунтовні аргументи на користь наукової позиції, що суд залишається суб'єктом доказування за КПК 2012 р.

2. На с. 115-118 автор зазначає про поліфункціональність діяльності такого суб'єкта кримінального провадження, як слідчий суддя, класифікуючи при цьому його повноваження (с. 116), і доводячи здійснення ним функції забезпечення законності та обґрунтованості обмеження прав та свобод учасників кримінального провадження та інших осіб (яка, на думку автора, проявляється у дозвільних повноваженнях та повноваженнях із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу); судового контролю (що, на думку автора, проявляється у повноваженнях із вирішення скарг учасників кримінального провадження (ст.ст. 303–307 КПК); перевірці підстав для проникнення до

житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (ч. 3 ст. 233); перевірі підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках (ч. 2, 3 ст. 250)); функції забезпечення слідчим суддею доказів (с. 117). Такі твердження автора є сумнівними у двох аспектах. По-перше, такі твердження не відповідають п. 18 ст. 3 КПК, у відповідності до якого до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, що вже указує на визначену законодавцем спрямованість діяльності слідчого судді у досудовому провадженні. По-друге, автор практично не приділила уваги визначенню правової природи повноважень слідчого судді у цілому, що дозволило б їй певним чином "відійти" від сумнівної кореляції "група повноважень – функція", і, враховуючи загальну спрямованість діяльності слідчого судді – вирішення наявного конфлікту між учасниками кримінального провадження, розглянути кримінально-процесуальну функцію слідчого судді монофункціонально, а саме як елемент функції правосуддя (а пов'язаність функції правосуддя із вирішенням конфлікту підкреслюється у дисертації на с. 248).

3. Підрозділ 2.8. дисертаційного дослідження називається "Функціональна спрямованість діяльності кримінально-процесуальної представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження". Слід повністю погодитися із необхідністю дослідження цього питання у силу його новизни для законодавства та вкрай недостатньої розробленості у кримінально-процесуальній науці. Проте, попри назву, із чотирьох сторінок цього підрозділу близько трьох з половиною присвячено дещо іншому питанню – питанню визначення правової природи провадження, яке здійснюється щодо юридичної особи, у межах дослідження якого автор робить абсолютно обґрунтований висновок про те, що діяльність щодо забезпечення застосування заходів кримінально-правового характеру має ознаки кримінального переслідування (хоча суб'єкт, щодо якого воно здійснюється, і не «включений» до суб'єктів кримінального провадження) (с. 129). Тому автору слід було б розглядати відповідні питання у Розділі 3 при дослідженні функції кримінального переслідування захисту.

4. На с. 51 дисертації автор, указуючи на те, що "Натепер слід визначити, чи є кримінально-процесуальна функція елементом кримінально-процесуального статусу та кримінально-процесуальної компетенції", перелічує доктринальні підходи до цього питання, проте власної думки не висловлює, що викликає питання про доцільність такого викладу матеріалу.

5. Непослідовним є підхід автора щодо суб'єктів кримінально-процесуальної функції захисту. Так, на с. 203 автор, аналізуючи положення Модельного КПК для держав-учасниць СНД, КПК Азербайджанської Республіки, ст. 5 КПК Киргизької Республіки, КПК Республіки Білорусь, КПК Республіки Казахстан, КПК Республіки Молдова, КПК Республіки Вірменія стосовно поняття захисту, зазначає, що "суб'єктами права на захист є не тільки підозрюваний, обвинувачений, а й особа, щодо якої здійснюється провадження із застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, правопорушник, особа, щодо якої здійснюється провадження щодо її видачі (екстрадиції)". Натомість, на с. 208, автор, навпаки, зазначає, що "є сумніви і щодо можливості визнання суб'єктом захисту особу, щодо якої передбачено розгляд питання про видання іноземній державі (екстрадицію)", та узагальнює свою думку на с. 208-209 такими чином: "така особа має право на правову допомогу, регламентувавши це питання у главі 44 КПК, вилучивши положення щодо захисту цієї особи із ч. 1 ст. 45 КПК". Тому дисертантці слід уточнити, чи є особа, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), суб'єктом функції захисту, чи має вона право на захист чи на правову допомогу.

6. На с. 365 дисертації авто зазначає, що суб'єктами функції розслідування є слідчий та оперативні підрозділи (у межах делегованої компетенції), підрозділ детективів та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, слідчі підрозділи, керівник органу досудового розслідування – у разі особистого здійснення досудового розслідування, а також службові особи, уповноважені на вчинення процесуальних дій у порядку глави 41 КПК. Враховуючи те, що повноваження, які автором розглядаються у межах функції розслідування, виконуються слідчим, слідчою групою або співробітником оперативного підрозділу, виникає питання, у силу чого оперативні підрозділи, підрозділ

детективів та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, слідчі підрозділи (як органи досудового розслідування) можуть бути визнані суб'єктами цієї кримінально-процесуальної функції.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

На підставі викладеного можна зробити загальний висновок, що дисертація Гловюк Ірини Василівни на тему: «Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації», подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, зі змінами і доповненнями від 19 серпня 2015 року, а її автор Гловюк Ірина Василівна на основі публічного захисту заслуговує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри правосуддя
Київського Національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України

М. А. Погорецький

ПІДПИС ЗАСЛУЖЕНОГО
ВЧЕНОГО СЕКРЕТАРЯ
КАРАУЛЬНА
16.04

A handwritten signature in blue ink, likely belonging to the official opponent, M. A. Pogoretskyi.